

creates the lyrical image with the help of artistic details, concise characteristics of life circumstances and realities of being.

Key words: conflict, the lyrical hero, prayer, motif, plot.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Бровко О. О.

УДК 821. 161. 2. 09

Т. М. Шарова

КОСТЬ ГОРДІЄНКО: ХУДОЖНІ ОБРІЇ ТВОРІВ МИТЦЯ

Кость Гордієнко – одна з найцікавіших постатей в українській літературі. В силу багатьох життєвих проблем письменник обрав трагічне як засіб естетичного відтворення дійсності. У своїй творчості він прагнув художньо досягнути процеси, що відбувалися на селі, і відобразив у своїх творах стихійний, традиційний наймитський протест проти куркульства і дрібного чиновництва.

Художня проза К. Гордієнка ще не була предметом системних досліджень в українському літературознавстві, а серед невеликої кількості розвідок учених, які звертались до вивчення художньої організації його творів, слід відзначити праці Д. Бездика, Т. Беруна, Г. Гельфандбейна, Ю. Герасименка, В. Дяченка, О. Зінченко, А. Ковтуненка, І. Маслова, В. Панченка, І. Пашука, В. Романовського та ін. Але ці дослідження не є вичерпними: літературознавці багато зверталися до тематичного розмаїття творів письменника та їх проблематики, однак постать К. Гордієнка залишається маловивченою.

За плечима К. Гордієнка – шістдесят років життя і довгий, майже сорокалітній шлях напруженої літературної праці. За цей час він видрукував близько двадцяти збірок оповідань і нарисів, вісім повістей і три великі романи. Серед них заслуженої слави здобули романи „Чужу ниву жала” і „Дівчина під яблунею”, твори, що посіли значне місце в українській радянській літературі. Та не вірно було б уявляти собі шлях їх автора прямим і легким. Від перших виступів у літературі і до появи повісті „Буян” (1938), що знаменувала початок нового етапу в творчості письменника, він довго перебував у полоні натуралізму, зазнавав невдач, припускався помилок. 1923 р. в газеті „Сільськогосподарський пролетар” з’явилося оповідання під назвою „Весняний час”, яким, власне, і визначається початок літературної діяльності К. Гордієнка. Але

справжній початок творчого шляху слід віднести до другої половини 20-х рр. ХХ ст., коли одна за одною виходять збірки оповідань і повістей К. Гордієнка – „Федько” (1925), „Червоні роси” (1926), „Автомат” (1928), „Славгород” (1929) та ін. [7, с. 78].

У художній творчості К. Гордієнка проблеми, пов’язані з життям українського селянства в пореформений період, стали центральними, їх літературна реалізація привела до появи цілого циклу творів, який становить кращу частину прозової спадщини письменника. Повагою і любов’ю до звичайної людини пройняті роздуми письменника про потребу просвіти, культури, навчання дітей рідною мовою. Творчість К. Гордієнка пройнята вірою в силу людського розуму, гуманістичними ідеями добра і свободи. Зі зростанням майстерності письменник все повніше зображує духовний світ селянина, його внутрішню сутність. Причому робить це він своєрідним шляхом – через змалювання зовнішності та різноманітних побутових деталей, які зрештою дають повне уявлення про психологію персонажа.

Магістральною темою численних книг К. Гордієнка є село: старе, дореволюційне, з його безпросвітними злиднями, напівдикунськими звичаями, що культивувались і підтримувались церквою, з одвічною боротьбою та мріями людей про землю і звільнену працю; і село радянське, перетворене могутньою силою ленінських ідей, село, де під керівництвом Комуністичної партії побудоване нове життя і нові форми господарювання [1].

У центрі уваги письменника – жінка-трудівниця: жінка дореволюційного села, що не скорялася тяжкій, безправній долі, а ставала на захист своїх людських прав, і жінка радянського села, колгоспниця, повноправний член суспільства, яка виявляє не бачені в історії зразки творчої праці, несе в життя струмінь любові й ніжності, духовно збагачує і прикрашає його.

У творах К. Гордієнка знайшло художнє відображення життя майже всіх верств тогочасної України, складні життєві процеси, тривоги і радощі людей протягом великої історичної епохи. Найбільшого успіху письменник досяг у змалюванні життя і побуту, у розкритті думок і сподівань українського селянства. Зі сторінок його повістей та романів воно постало не безликою масою, а яскравими особистостями, зі своїми самотніми характерами, звичками, егоїзмом і щирістю, радощами і горем.

К. Гордієнко прагне відобразити всю складність обставин у тогочасному селі: боротьбу нового зі старим, саботаж куркулів та їх опір Радянській владі. Народження нової людини – ентузіаста будівництва радянського життя; поруч із цим, багато місця приділено змалюванню селянського побуту та родинних взаємин. Засобами сатири К. Гордієнко картає відсталі погляди, забобони, домостроївську мораль – плями, що залишились від старого побуту. Актуальний життєвий матеріал сповнює ранні оповідання і повісті письменника, та художні якості їх були

невисокі [4, с. 73].

У 1937 р. К. Гордієнко виступає з романом „Діти землі”, який свідчить про безперечне зростання художньої майстерності письменника. Згодом письменник ґрунтовно переробив роман і видав як новий твір – повість „Заробітчани”. Герої твору – заробітчани, спролетаризована частина селянства, що, будучи позбавлена землі, за безцінь, а часом лише за харчі наймалася до поміщицьких і великих куркульських господарств, які швидко зростали, капіталізувалися. У повісті відображено жорстоку експлуатацію підлітків на поміщицьких заводах і плантаціях. Дітей змушували працювати нарівні з дорослими, а платили, як за „півлюдини”: „...Маленька Оленка в гурті дівчат поле буряки. Солоний піт заливає очі, капає з брів, носа, але випростатись хоч на мить, утерти спітніле обличчя не можна – позаду з сучкуватим бичем походжає наглядчак – пригінчий” [5, с. 125]. А коли прийшла дівчинка за грішми, то „сплатили їй як за малолітню, неповну силу, хоч і поряд з дівчатами робила” [5, с. 126].

В. Романовський у науковій розвідці про творчість К. Гордієнка зазначав: „Знання життя, його проблем, людей села, як і точне використання слова допомагали К. Гордієнку однієї теми, одного стилю створювати виразні, переконливі образи персонажів. Помітно зростав рівень художніх узагальнень митця, збагачувалася мовна майстерність, а вміння автора надавати своїм героям характерну для них лексику, багату на влучні звороти, образні вирази, інтонацію вигідно вирізняли неповторну свіжість гордієнківської прози з її глибоким соціальним змістом і високою естетичною чарівністю” [2].

Багато уваги приділяє К. Гордієнко дитячій тематиці (оповідання, ряд розділів роману „Діти землі”). У 1938 р. виходить повість „Буян”, присвячена проблемі виховання молоді. Повість знаменує поворот К. Гордієнка до реалізму. Тут уже наявні ідейна цілеспрямованість, чітка композиційна організація матеріалу, типовість людських характерів, а також більш легка і яскрава мова. Розв’язуючи художньо питання виховання у дітей чесності, дружби, трудових навичок, його твори не втратили своєї ідейно-виховної ваги і в наш час.

Під час Великої Вітчизняної війни К. Гордієнко пише публіцистичні статті, нариси, оповідання, в яких гнівним словом викриває людиноненависницьке єство фашистських виродків, звеличує подвиги радянських людей.

Відповідно до вимог часу герої К. Гордієнка втілюють в собі ненависть до гнобителів, невгамовний протест проти панської сваволі, мужність у боротьбі проти народної кривди, вони горді і сміливі представники нового, молодого покоління селян, що піднімають голос проти панів та інших визискувачів („Чужу ниву жала”, „Дівчина під яблунею”).

Змальовуючи своїх героїв, Кость Гордієнко показує зрушення в психології та світогляді селян, руйнування їх старих релігійних уявлень,

зростання протесту проти суспільної неправди. Зміни внутрішнього світу селян відбиваються і в їх портретних характеристиках. Одним із засобів зображення настроїв, сподівань та прагнень народних героїв є їх монологи. Зірке око письменника добре бачило негативні риси селянського побуту й психології, які виразно визначались у пореформений час.

Своєрідною рисою стилю К. Гордієнка є поєднання реалістичної конкретності описів, уваги до деталей портретів, побуту, обставин праці, особливостей мови й поведінки персонажів з живописною образністю, емоційністю, тяжінням до яскравих епітетів і порівнянь фольклорного характеру. Характерні для повістей письменника й поетичні паралелізми, народнописенні звороти, які допомагають відтворити типову психологію і світовідчування героїв з селянського середовища.

Уміння уважно спостерігати світ і зображувати його пластично й різнобарвно є взагалі визначальною рисою письменника. Художнє виявлення соціальних суперечностей кріпацької й пореформеної доби, естетичне новаторство творів К. Гордієнка – все це рухало вперед українську прозу, зумовлювало новий, необхідний етап її розвитку на шляху реалізму.

Протягом усього свого життя К. Гордієнко працює над великим твором. Пише уривками, вночі, бо численні, громадські обов'язки поглинали весь час. І тільки після війни, повернувшись до Харкова, письменник мав змогу віддатися систематичній роботі над ним. 1952 р. новий роман було закінчено, а двома роками потому надруковано окремим виданням під назвою „Дівчина під яблунею”.

Значення роману „Дівчина під яблунею” полягає в художньому утвердженні нової людини, яка бореться за народне добро, за змістовне і красиве життя. З героями роману читач зустрічається ще раз в оповіданні-повісті „Мусій Завірюха і його друзі”. Коли спалахнула війна, люди всім колгоспом подалися до лісу партизанити. Боротьбу очолив Мусій Завірюха. Поєднання реалістичної конкретності й точності в описах сільського побуту, праці, природи з потягом до живописної образності, до насичених, яскравих епітетів і порівнянь є однією з основних особливостей стильової манери майстра слова.

Новий твір ідейно зв'язаний з романом „Чужу ниву жала”. Відображаючи життя того ж таки села Буймира в радянських умовах, письменник показує – як протиставлення минулому – натхненну творчу працю людей не на чужій, а на своїй широкій ниві [6].

Роман відтворює життя колгоспного села другої половини 30-х рр. ХХ ст., боротьбу нового, прогресивного проти старого, егоїстичного – ця боротьба і становить основу напруженого сюжету. Селяни, як свідчить зміст твору письменника, ставилися до свого становища, як такого, що потребує зміни будь-яким способом. Реалістичні твори, майстерно зображуючи свою епоху, містять затаєнні мрії селян про волю, щире здивування панів з цього приводу, які не розуміли потягу до свободи та

утискали всякі паростки цього явища.

Головна героїня твору – молода дівчина Текля Завірюха. Вихована в умовах радянського села, у культурній колгоспній родині, вона репрезентує найпередовішу частину сучасного села – його міць і окрасу. Відчувається, що подібні люди дуже добре відомі авторові, близькі його серцю. Тому образ Теклі змальовано з особливою любов'ю, ніжними і прозорими фарбами, дещо романтично-піднесено.

Романи К. Гордієнка становлять певний етап в українській прозі і за змістом, і за формою. На широкому соціальному тлі постають нові типи сучасної письменнику епохи. У центрі уваги письменника – образи простих людей, селян, заробітчан, їх конфлікт з кріпацькими і пореформеними порядками в селі й на промислах. Типові риси образів виявляються в старанно деталізованих описах зовнішності, одягу, поведінки й мови персонажів, поданих з урахуванням соціальних та індивідуально-психологічних подробиць, хоч зберігаються ще й традиційні ліро-епічні фольклоризовані характеристики.

У двотомнику вперше друкується нова повість К. Гордієнка „Сім'я Остапа Тура”. Письменник творчо переосмислив свої спостереження і життєві матеріали про перші кроки колгоспного будівництва в українському селі, частково використані уже в трилогії „Зерна”, зокрема у повісті „Сквар і син”. Твір насичений соціально вагомими подіями епохи колективізації, а також яскравими картинами національних звичаїв, побуту та обрядів, що в нових умовах радянської дійсності змінюються, звільняючись від патріархальних та релігійно-забобонних нашарувань.

К. Гордієнко досяг значних успіхів в опануванні методом соціалістичного реалізму. Не можна сказати, що письменник цілком позбувся натуралістичних прийомів. Ще зустрічаються подекуди і надокучливі описи другорядного, що уповільнюють розвиток дії, і невдале слово, взяте з розмовного вжитку без художнього осмислення його. Останні його твори – „Чужу ниву жала”, „Дівчина під яблунею” і особливо „Сім'я Остапа Тура” – переконливе свідчення цьому. В порівнянні з попередніми творами письменника в них життя подано широким планом, але водночас скупчено, перспективно і художньо яскраво, і їм властиві композиційна стрункість і цільність, гостро конфліктні і динамічні сюжетні колізії, своєрідність і висока культура мови [8, с. 115].

К. Гордієнко у своїх творах „Чужу ниву жала”, „Дівчина під яблунею”, „Буймир”, „Заробітчани” відтворив головні зрушення у свідомості селянства, а також нові тенденції в еволюції соціальної психології села, які на повну силу виявилися під час революції. Революція остаточно відкрила світові нове село, а К. Гордієнко без будь-якого втручання в історію людства залишив нащадкам витвори мистецтва слова. К. Гордієнко симпатизує своїм країнам, наділяє їх привабливими рисами зовнішності, багатим внутрішнім світом і,

основне, показує їх уміння протистояти жорстокому, байдужому світові експлуататорського суспільства.

В. Романовський зауважує про те, що: „Його кращі твори – а таких у його доробку немало: згадаймо хоча б повісті „Зерна” і „Заробітчани”, „Сім’я Остапа Тура” і „Зимова повість”, романи трилогії „Буймир”, удостоєної Державної премії імені Т. Г. Шевченка, – переконливо засвідчили, що в українській літературі з’явився талановитий майстер із неповторним баченням світу, новою філософією, що виростала з надр землі” [2].

Кость Гордієнко боровся за ідейність, реалізм і народність літератури, їх високу художню майстерність. Літературно-естетичні погляди письменника, його творчий метод – критичний реалізм – сформувалися під впливом могутньої поезії Т. Г. Шевченка, прози Марка Вовчка і Панаса Мирного, творчості великого пролетарського письменника Максима Горького.

Життя і творчість К. Гордієнка – високий зразок служіння народу, нерозривного зв’язку митця з життям і боротьбою трудящих за соціальне визволення. Увесь творчий доробок письменника – це ніби єдина натхненна книга про народ, його подвиг, його страждання й трагедії і його нечувану перемогу. Тут поставали не тільки незламність і незнищенність радянського народу в його тяжкій боротьбі за свою свободу, а й найсуворіший драматизм цієї боротьби. Не лише героїзм, а й подолані ним страшні трагедії війни. Художня спадщина К. Гордієнка – помітний внесок у розвиток української літератури. Творчість письменника була новим кроком у розвитку реалізму, нових жанрів великої прози, у збагаченні мови художніх творів, у засобах розкриття життя українського села ХХ ст.

Список використаної літератури

- 1. Бедзик Д. В.** Завжди з народом: (К. Гордієнку – 80) / Д. В. Бедзик // Літературна Україна. – 1979. – 2 жовт.
- 2. Романовський В.** Учитель добра і чуйності / В. Романовський // Ленінська зміна. – 1979. – 4 жовтня.
- 3. Гельфандбейн Г. В.** Молодість навічно: (до 80-річчя з дня народження К. О. Гордієнка) / Г. В. Гельфандбейн // Соціалістична Харківщина. – 1979. – 3 жовт.
- 4. Герасименко Ю. В.** Лінія життя: (про творчість письменника К. О. Гордієнка) / Ю. В. Герасименко // Прапор. – 1973. – № 5. – С. 73.
- 5. Гордієнко К. О.** Заробітчани : [повість] / К. О. Гордієнко. – Х. : Прапор, 1982. – С. 125.
- 6. Гордієнко К. О.** Чужу ниву жала : [роман] / К. О. Гордієнко. – К. : Держ. літ. вид-во, 1940. – 235 с.
- 7. Ковтуненко А. А.** Гордиенко Константин Алексеевич / А. А. Ковтуненко. – М. : Образование, 1972. – С. 78.
- 8. Маслов І. С.** Гордієнко Кость / І. С. Маслов // Літературна Харківщина : [довід.]. – Х. : Майдан, 1995. – 115 с.

Шарова Т. М. Кость Гордієнко: художні обрії творів митця

У статті наголошено на тому, що творчість К. Гордієнка є малодослідженою. Акцент зроблено на проблемно-тематичному колі прозових творів митця. Характеризуються основні герої тогочасної дійсності. Вивчаються ідейно-естетичні смаки та уподобання автора. Розглядаються аспекти художньої спадщини К. Гордієнка та його помітний внесок в розвиток української літератури.

Ключові слова: художня проза, майстерність автора, повість, герой.

Шарова Т. М. Кость Гордиенко: художественные горизонты произведений художника

В статье отмечается то, что творчество К. Гордиенко является малоисследованным. Акцент делается на проблемно-тематическом кругу прозаических произведений художника. Характеризуются основные герои действительности того времени. Изучаются идейно-эстетические вкусы автора. Рассматриваются аспекты художественного наследства К. Гордиенко и его заметный взнос в развитие украинской литературы.

Ключевые слова: художественная проза, мастерство автора, повесть, герой.

Sharova T. M. Kost Gordienko: poetic horizons in works of the artist

The article stresses that creativity of K. Gordienko is poorly investigated. It focuses on problem-thematic circle prose of the poet. In the article are characterized main heroes of contemporary reality, studied the ideological and aesthetic tastes and preferences of the author. The aspects of the artistic heritage K. Gordienko and its significant contribution to the development of Ukrainian literature are considered.

Key words: fiction, skill of the author, story, hero.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Лапко О. А.